

fenyegeti, s példája modelljelentőségű. Sok helyen beszél például a modern zenéről, a legmodernebbekről is az avatottak biztonságával. Pedig nem a gyerekszobában kezdődött ez az ismeretség. Milyen érdekes lenne, ha feltárná ennek színjátékát! Nem lehetett konfliktusmentes. Az *Utolsó széttekintés*ben Németh László is beszámol egy közös zenehalgatásról, Schönberg *Mózes és Áronja* volt műsoron, s azonnal arról is: tűnődtek, miért találták még Bartóknál is érthetőbbnek. Fodornál nem fejlődik, nem éleződik problémává a zeneértés gondja, tájékozódása az angol, a lengyel irodalmakban, jelenléte a mai kultúrában. A homo novus ismerősebb változata bizonytalansága miatt hallgat az ilyen gondokról, Fodort talán a szemérem feszélyezi. Nem, nem a volt szegények mai csetlését-botlását hiányolom (ennek van szakértője épp elég), hanem a megakadt (elvetélt?) honfoglalás drámáját, hiszen erkölcsi-szellemi értékek rendszerével érkeztünk, s a *Futárposta* tartalmazza is ennek az odüsszeiának az elemeit (Nagy Lászlótól nem véletlenül elemzi épp a választott verset), a folyamat, a história azonban alig tapintható bennük.

Valami gátlás más természetű kapcsolataiban is tapasztalható, a súrlódásokról, amelyek ember és ember érintkezésénél elkerülhetetlenek, jobbára hallgat. Pedig figyelme ilyen rezematok rögzítésére képes: „Nem annyira botra támaszkodó bicegése volt feltűnő, hanem ahogy a lépés közben hátrafeszlűt váll, mell, arc körül valamiféle hőköltető atmoszféra támadt, valamiféle szigorú méltóság és függetlenség légköre.” Talán mondanom se kell, Nagy Lászlóról van szó. Fülep Lajosról, Németh Lászlóról, Vekardi Lászlóról hasonlóan pontos megfigyeléseket rögzített, s más témáiban is sok hiteles adalékkal szolgál, de talánnyá nem avat senkit, fölzaklató meglepetés nem éri. Ez a homo novus annyira tiszteli az értéket, hogy röstellné, ha gyermeki kíváncsiság támadna benne, még inkább, ha kaján éberséggel szemlélődne. Nem felderíteni, társulni igyekszik, bizalmat kelteni, örömet okozni, s ezt a szándékát mindig munkával hitelesíti. Ha csak kritikus lenne, bíráló éllel írhatnám mind ezt, de intézmény is: „futárposta”, aki a torzító közeg ellenére is tisztán veszi és közvetíti tér és idő roppant távolságain át a fontos üzeneteket. (*Szépirodalmi.*)

KISS FERENC

Tanulmányok a Nyugatról

Ha egyszer elkészül a *Nyugat* utóéletének krónikája, bizonyára fontos helyet kap majd benne Komlós Aladár egyik — 1952-ből való — polemikus írása. „Haladó hagyomány-e a Nyugat?” — kérdezte már cikke címével a kiváló esztéta. Az apológia költői kérdését akkor a polgári dekadencia megbélyegző vádja ellen védekezésként kellett megfogalmaznia. Azóta változott az idő: bátor kiállása, személyes példamutatása egész irodalomtörténetírásunk feladatává lett, valóságos közügygé bővült. Az első Nyugat-konferencia (1972-ben) még inkább legendaoszlató jelentőségű volt. Portré- és műközpontúságával bizonyította, hogy a folyóirat dolga elválaszthatatlan legnagyobb XX. századi íróink alkotói pályájától. Kétségbe vonta a *Nyugat* „két szárnyáról” alkotott dogmatikus hipotézis érvényét. Az 1978-as újabb tanácskozás — melynek anyaga az *Irodalomtörténeti Füzetek* századik, jubileumi számaként R. Takács Olga gondos szerkesztésében és Bodnár György eligazító előszavával most jelent meg —, már a konkrét elemzés, a tárgyilagos számbavétel kezdetét jelenti. Évfordulós pátoosztól mentesen, a szemlélet sine ira et studio elfogulatlanságával.

A kötet húsz tanulmánya: eleven, izgalmas vitaanyag. Torzító preconcepciókat föllazító, invenciókban, ötletekben gazdag. A polémia sarkpontja: mi is volt tulajdonképpen a *Nyugat* névre elkeresztelt jelenség? Írók társulása, „erős művészegy-

niségek egészen laza asszociációja” — mint Bori definiálja —, melynek legfőbb iránya van, esztétikai programja azonban nincs? Vagy irányzat helyett inkább „közintézmény”, aminek súlypontja — mint Kenyeres írása állítja — már az Osvát—Hatvány párbaj idején áttevődött az irodalomról az irodalom életére, az esztétikumról az organizátori szerepkörre? Netán mozgalom, az igényes irodalom egységét megteremtő, iskolák, táborok, csoportok iránti toleranciával (Sötér)? Szabolcsi a *Nyugatot* „irodalmi áramlat-hordozónak”, azaz megjelenési fórumnak nevezi, Komlós szerint viszont sokkal több, mint irodalom: „egy egész művészi korszak”, melybe Rippl-Rónai festészete, Bartók zenéje és a Thália színházi vállalkozása ugyanúgy beletartozik, mint Ady lírája és Móricz prózája. A fogalmi vita könnyen átvihető volna a *Nyugat* történetének periodizálására is. Vajon a szerkesztői koncepció változásai nyomán jelölhetjük-e ki a folyóirat korszakait, vagy ennél fontosabb szempont a nemzedékváltások időrendje, a történelem mozdulása? A terminológiai véleménykülönbségek másik vetülete lehetne, hogy a *Nyugat* mennyire fedte át a kortárs magyar irodalmat. Egyesek szerint csak az első: az Ady—Babits nemzedék vállalhatja igazi otthonaként, mások viszont a második—harmadik: az Illyés és Weöres fémjelzte generáció beilleszkedését is viszonylag problémamentesen érzékelik. A mi fölfogásunk, hogy a *Nyugat* szerepét nem lehet parciálisan, beszűkítően értelmezni. A *Nyugat* korszakokként más és más. Társulás, irány, organizáció, mozgalom: a folyóiratban kezdetől meglévő, lappangó vagy fölerősödő adottság. Lehetőség, melyet sors, történelem hív elő, idéz meg. A viszonyok alakulásától függ e képességek sorvadása vagy virágzása, arányváltozása. (E „sokoldalúság” egyébként a *Nyugat* hosszú életkorának is a titka.) Kezdetben az alapító fiatalok organuma; nemzedéki tömörülés, melyet a szimbolista-impresszionista esztétika, valamint a progresszív gondolkodás kovácsol többé-kevésbé egységessé. Majd az irodalmi autonómia jelszavával — újabb és újabb törekvéseket asszimilálva, eszméket és stílusokat egymásra rétegezve — mozgalommá terebélyesedik. A húszas évektől azonban fokozatosan zuhan vissza önmagába: egyre kevésbé mozgalom, egyre inkább csak folyóirat. Amit a *Válasz* vagy a *Szép Szó* végez, már rajta kívül zajlik. Küldetését: hogy ne csupán nemzedéki lap legyen, hanem az egész magyar irodalom műhelye, majd csak a *Magyar Csillag* lesz képes újra betölteni.

A tanulmánykötet szerzőgárdájának érdeme, hogy a *Nyugatot* történeti folyamatként írja le. Legnagyobb korszaka e szerint az 1919-ig terjedő: nem annyira a fölfedezései, mint inkább az összegezés, betetőzés okán. A lapban a politikai progresszió és a művészi modernség programja kapcsolódik össze. A teljesítmények — amelyek valóban rendkívüliek — az egyéniség normává avatásával függnek össze. „Különbözöm, tehát vagyok” — írja Ignótus a stílusromantika jelszavát mottóként szinte a kor irodalma fölé. Esztétizmus és baloldaliság ellentmondása egységbontó tehertétele volna ennek az időszaknak? Komlós fejti ki, hogy ekkor még a *l'art pour l'art* is „a harci kedv álarca”, s még a vers rímei is politizálnak. Az értekező próza színvonalja elmaradna a szépirodalométól? Vannak kivételek is: Sötér a modern esszé születését most konstatálja, Rónay László pedig a zenekritika kivételes európai mértékét. A *Nyugat* mindkét forradalmat vállalja; igaz, — és e dologban József Farkassal szemben Kiss Ferencnek adunk igazat —, ez inkább volt „kilengés a szemlélet súlypontjaihoz képest”, mint utólag is vállalt magatartás. A *Nyugat* második korszaka: az Osvát haláláig tartó — a legnehezebb. A folyóirat defenzívába szorul, a megőrzés és védekezés mozdulataival. A mögötte álló tábor megbomlik, a második nemzedék csak az avantgard vargabetű után csatlakozik a laphoz. Mégis hiba volna hanyatlásról beszélni. A kritikai rovat javul, a világirodalommal való kontaktus helyreáll. Találónan jegyzi meg Kiss Ferenc: a lapban nemcsak a hűség, de az újrakezdés drámája is folyik; a nemzetudat korszerűsítése az a mag, amely körül az irodalom szerveződik. A harmadik korszakban, 1929 és 1941 között a *Nyugat* az öregedés tüneteit mutatja. Habár a gondolati színvonal emelkedik, a novella is virágzik benne, mégis ekkor veszti el monopolihelyzetét. A *Tanú*, a *Válasz*, a *Szép Szó* — Sötér fölfogásával ellentétben — nem „túlcsordulás”, hanem exodus. A „hősi

korszak” a *Nyugat* agóniája után a *Magyar Csillag* tevékenysége. Általa áll helyre a magyar irodalom urbánus-népies állellentékekkel szabdalt egysége. Csökkentenék értékét, ha pusztán „hattyúdalként”, „utójátékként” ábrázolnánk. Az Illyés szerkesztette lap a szellemi ellenállás központja, igazi műhely, „eszményi köztársaság”. Béla-di helyesen pontosítja a „szekértábor” metaforikus jelentését: több mint védekezés, a jövő előkészítése is! A babitsi klasszicizmus és a népi irodalomszemlélet szintézise, szociográfia és nemzetkarakterológia egyensúlya, a kritika felnövekedése. A *Magyar Csillag*; nehéz időben a szellem tisztaságának megmentése.

A tanulmánykötet másik újsága a *Nyugat* kapcsolatrendszerének föltárása. Érvényes-e a folyóiratra a megkésettség, a XIX. századiság legendája? E témában elsősorban Láng Gusztáv írása tartalmaz megkerülhetetlen eredményeket. Igazolja, hogy a *Nyugat* szimbolizmusa közelebb áll az avantgarde szellemiségéhez, mint a nyugat-európai, sőt: hasonló szerepet tölt be a magyar lírában, mint másutt az izmusok költészete. E hipotézist támasztja alá Rába György, midőn Babits objektív lírájának és Eliot álarcos verseinek párhuzamát megfogalmazza, s ars poéticájában James pszichológiájának és Bergson ismeretelméletének ihletését fölismeri. Továbbá Karátson Endre, aki Ady szimbolizmusát — hangsúlyozván, hogy ő a szimbolizmust nem csupán adaptálja, hanem „az élet dinamikus nyelvére” fordítja le — megkülönbözteti a franciákétól, a Baudelaire—Verlaine—Mallarmé típusútól. Hasonlóképpen úttörő jelentőségű — a Nyugat és a világirodalom tárgykörében — Kántor Lajos tanulmánya. A folyóirat kelet-európai tájékozódásának problémáját vizsgálja: hogyan ítéli meg a kisebbségi irodalom létállapotát, a transzilvánizmus programját, milyen képet rajzol a szomszédnépek kultúrájáról. Megállapításait adatszerűen egészíti ki Rákos Péter, Karol Tomiš és Vujicsics D. Sztoján komparatistikai közlése.

A tanulmányantológiában persze nemcsak dicsérni-, de vitatnivaló is akad bőven. Mintha még mindig túlságosan retusált képet adna a *Nyugat* arculatáról. Alig esik szó a folyóirat válságairól, bizonytalanságairól, nehéz helyzetben meg-megtorpanásáról. Így például arról, miképp következhetett be az 1914-es háborús szám világnézeti megingása, vagy olyan alkotók, mint Móricz, József Attila és mások kívülrekedése. Továbbá megkerüli, válasz nélkül hagyja a *Nyugat*-ból kimaradt vagy vele idegenkedő írók — nem is teljesen alaptalan — bírálatát, Szabó Dezsőtől Kaszák Lajosig, Németh Lászlótól Szabó Lőrincig. Nem derül ki világosan, hogy a *Nyugat* képtelen lett volna a heroizmusra, ami a *Magyar Csillagnak* megadatott. Ezzel együtt azonban a kötet a merevségéből oldódó, szemléletében és módszereiben egyre hitelesebbé és érzékenyebbé váló újabb magyar irodalomtudomány jelentős és iránymutató teljesítménye. (*Mégis győztes, mégis új és magyar. Akadémiai.*)

GREZSA FERENC

Újraolvasva Simon István verseit

Megvárhatnánk talán Simon István születésének vagy korai halálának valamelyik kerek évfordulóját, mégis a költőre emlékezés legméltóbb alkalmá verseinek újbóli megjelenése. Az egész lírikusi pályát végigpásztázó válogatás és összerendezés munkáját még maga Simon István végezte, aztán kényszerűen posztumusz könyv lett 1976-ban legteljesebb versgyűjteménye. Nehéz erre nem meghatódottság nélkül gondolni még most is, mikor a kötet anyaga minden változtatás nélkül a 30 év sorozat népszerű formájában ismét napvilágot látott (*Gyönyörű terhem*, 1979). Másfajta, inkább szívet melengető érzés lesz az emberen úrrá, hogy ugyanekkor alkalmá van kézbe venni a jövő versbarátai, a gyermekek számára élvezhető és értelmezhető